

ZENONAS IVINSKIS

**LIETUVOS VALSTYBINGUMO IŠPLĖTIMAS
SLAVŲ ERDVĖJE**

GEDIMINAI I ŠEŠI DEŠIMTME I PASTANGOS (IKI 1408)

Atspaudas

iš

Tautos Praeities T. I, kn. 4

CHICAGO

1962

LIETUVOS VALSTYBINGUMO IŠPL TIMAS SLAV ERDV JE

GEDIMINAI I ŠEŠI DEŠIMTME I PASTANGOS (IKI 1408)

ZENONAS IVINSKIS

Iš siauro šiandieninio Pabaltijo ruožo, kur susispaudusi gyvena lietuvi tauta, sunku yra žvelgti tolimos Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos plotus atgal. Vargiai galima sivaizduoti didžią Algirdo ir Vytauto laik valstybę, kai didieji Vilniaus kunigaikštiai apjungė ir Dniepro augštupi mišk masyvus, ir jo žemupio stepi platybes. Kadangi nepriklausomoji 1918 metų Lietuva tapo grynai tautinė valstybe, Vilniaus kunigaikštis pastangos išplėsti Lietuvos valstybingumą kairuosius Volgos priekapius buvo imta vertinti ne anksčiau kaip mastu, bet pagal tautinius lietuvių valstybės reikalavimus. Tad ypač Vytautui buvo daug kartų daromi kaltinimai, kam jis eikvojo lietuvių tautos energiją tolimuose plotuose. Buvo priekaištaujama, kam šis Kristus stutaitis ruošė išlaidingus žygius, vaikydamasis totorius po stepes.

Tačiau žinoti patį patį amžių matu, reikia pripažinti, jog lietuvių ekspansija rytus nuo pat valstybės pradžios buvo susidariusi politini santykių išdava. artimas slav žemes lietuviai buvo pradėję veržtis dar prieš Mindaugą. Veržimasis diktavo patį geopolitinį padėtis. Kai Dauguvos ir Nemuno žemupio srityse sistiprino, ar visomis jų gomis bandė sitvirtinti vokiečių ordinas, natūraliai lietuviams plėstis beliko milžiniška rytų erdvė, kur keltys buvo nepalyginamai mažesni. Pradžios tikrosios Lietuvos puolimus tik 13-jo amžiaus gale, vokiečių ordinas praleido tikrąją laiką jai užimti. Jis nepastebėjo, kad jau Gedimino laiką Lietuva buvo pasidariusi stipri ir galinga valstybe, plačiai atsirišusi rytų žemes. Iš jų lietuviai traukė ir papildomą jėgą prieš nepalaujamus ordino puolimus. Kryžiuočių kronikos, ypač Vigando Marbur-

gie io, ne kart 14-me amž. min jo rusišk j žemi karius kovose prieš ordin .

N vienas Lietuvos valdovas 14-me amž. neatsisak nuo pretenzij užvaldyti naują slavišką žemi, kur gausioms Gedimino vaik ir an k šeimoms lengvai buvo galima išskirti reikalingas dalis. Vytauto senelis Gediminas ir v liau jo d d Algirdas iš senosios Kijevo Rusios sigijo pla ias teritorijas. Didysis Gediminas ir jo s nus užvald jas ne tik ginklu, bet ir taikiu b du, net giminyst mis. Tik kolonist didžia-rusi plot prie Maskvos up s nebeapasisek nei Algirdui, nei Vytautui užimti.

sistiprinimas ryt plotuose sudaro vien iš domiausi epizod Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos istorijoje, kuriai, ypa jos ekspansijai ryt slav erdv, nuo 19-jo amž. galo iki II pasaulinio karo daug d mesio yra paskyr rus, lenk, ukrainie i ir iš dalies vokie i istorikai. Iš pa i lietuvi vis dar tebelaukiama tos srities mokslini tyrin jim, juo labiau, kad tarybiniai (komunist) istorikai rusai t problem stengiasi apeiti, j tik prab gomis užsiminti. Lietuvi užvaldymas rusiškosios erdv s, j politiniai ir kariniai pasisėkimai nesiderina vad. „vyresniojo brolio“ dabar skelbiam sias tezes. Tad ir pa i lietuvi tarybiniams istorikams yra leidžiama rašyti apie kryžiuo ius, j agresij, apie kryžiaus karus Lietuvon ir pan., bet nieko min tino n ra pasirod lietuviškai nuo 1944 apie 14–15-jo amž. Lietuvos santykius su Maskva, apie Gedimino, Algirdo, Vytauto didžiuosius teritorijalinius laim jimus. Tad tuo labiau mums reikia t klausim tyrin ti labiau atsidas jus. Šis straipsnis t ra ta iau programatin apžvalga, paimta iš naujai paruošto platesn s lietuvi tautos istorijos teksto.

1. Algirdo laim jimai ir jo neužbaigti konfliktai su Maskva

Su Algirdo vardu yra tampriai surištas Lietuvos išsipl timas rytus ligi Volgos augštupi ir pietuose Juodosios j ros stepi gilum. jungdamas Lietuvai daug rytini slav žemi ir dr siai skelbdamas, jog visa Rusija turi lietuviams priklausyti, šis žymiausias Gediminaitis iš Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos padar didžiausi Europoje valstyb .

Rus metraš iai, kurie yra pagrindinis šaltinis apie Algirdo politin veikl, yra dav ir jo charakteristik. Kada Algirdas dar kok žyg Maskvos žemes, metraštininkui jis virto „piktu, bedievišku ir negarbingu“ priešu (PSRL 18, 118). Šiaip jau apie Algird sprendimas buvo teigiamas, kartais net pataikaujantis. Tas pats kronistas pažym jo, jog „iš vis broli Algirdas buvo labiausiai gabus“. Savo sugeb jimais ir valdžia jis viršij s t v ir d d .

Algirdo ir jo valstyb s stipryb išryškino ir to laiko Bizantijos istorikas Nikephorus Gregoras († 1360), pažym damas, jog lietuvi karalius savo stiprybe ir militarin mis kariuomen s ypatyb mis pranoksta visus kitus šiaurinis Rusios kunigaikš ius. Labai karinga lietuvi tauta esanti ne veikiama. O jos valdovas „vienintelis nemoka mongolams jo-

ki metini duokli, kadangi jo karalyst yra labai didel ir gerai sustiprinta pilimis" (KH 1896, 518).

Pagal rus metrašius, Algirdas es s ne tik asmeniškame gyvenime, bet apskritai visame savo veikime rod s saik ir sant rum (PSRL 10, 213). Kai jis rengdavosi kar , savo žygio planus taip apsupdavo paslap- timis, jog net artimieji kariniai vadai j nepatirdavo. Savo ištvermin- guose politiniuose siekimuose jis buvo gana atsargus, o jo gudrumas jo iki augš iausi rib . Deryb ir sutar i pagalba Algirdas pasiekdavo daugiau negu ginklo j ga. Nors ir n ra žini apie kokius jo garsius karo veiksmus, ta iau žinoma, kad jis yra daug po pla ius plotus žygiav s, sugeb damas užsiimti ir visos valstyb s reikalais. Tiesa, jis buvo labiau atsid j s laim jimams ryt erdv je; ta iau teikdavo pagalbos ir kitiems dviems broliams, b tent su Lenkija kovojan iam Liubartui ir vakar sien ginan iam K stu iui.

Paliuosuodamas Rusios žemes iš totori jungo ir „po senovei" („po staremu") palikdamas iš anks iau susid s iusi tvark , Algirdas savo valdži labiausiai išpl t rytus ir pietus. Smunkanti totori valstyb po chano Berdibeko mirties (1359) suskilo kelias dalis. Tad Al- girdas s kmingai išnaudojo totori silpnum . Jau nuo 1357 jis m si- viešpatauti Dniepro kair je, užimdamas ten didelius plotus Desnos ba- seine. Briansko kunigaikštij jis paved s nui Dimitrui, o Naugard - Sieversk kitam s nui Kaributui - Dimitrui, kai ernigovo kunigaikšti- joje buvo paliktas vietinis kunigaikštis. Algirdo valdos jau pasiek Okos šaltinius, bet pa ias Okos augštupi kunigaikštijas (Kozielsk , Kara- ev , Novosil ir kt.) teužvald Vytautas.

Sumušdamas totorius 1362 prie B go prieupio M lyn j Vanden — „Sine Wody" (arti Juodosios j ros), Algirdas laim jo ne tik pla i Podol , turting žem palei Dniestr , bet ir pat Dniepro žemup ¹⁾, ku- ris tada buvo tuš ias. Menkai gyvenamoje Podol je rado sau ger že- mi gausi Algirdo brolio Karijoto šeima. Šie gal jo ten sikurti ir be Algirdo paramos. Dar n ra galutinai išaiškintas klausimas, kada Kari- jotai iai yra pasirod Podol je. N ra užtenkamai duomen paremti nau- jai tezei, jog Karijotas su savo mažame iais s numis, kaip Jaunu io šalininkas, po Vilniaus perversmo b t buv s priverstas trauktis toto- ri silpnai ginam piet Rusi . Iš Podol s Karijotai i pamin tini Jur- gis (†1374), Aleksandras (†1388), Konstantinas (†1388), Teodoras. Ša- lia kit , kuri vardai apytikriai tenustatomi, rodos, Karijoto s nus bu- vo ir Borisas, pasižym j s sudarant Kriavo akt . Podol je Karijotai iai m vesti tvark , statyti pilis (Kamieniec , Smotry , Bakot ir kt.), užvesti kin gyvenim .²⁾

1) S. M. K u c z y s k i , Sine Wody, Rzecz o wyprawie Olgierdowiej 1362 r., Ksi ga ku czci O. Haleckiego, Warszawa 1935, 81 -141.

2) Karijotai i ir j vykdytas Podolijos už mimo klausimas yra specialiau tirtas J. Puzynos ir H. Paszkiewicziaus. Tarp judviej buvo užsimezgusi gyva moks- lin diskusija, kurioje H. Paszkiewicz pasirod tikslesnis ir geresnis šaltini aiškintojas: J. P u z y n a , Korjat i Korjatowicze, AW 7, 1930, 425-455; papildymai t. p. 11, 1936, 61-97; J. P u z y n a , Pierwsze wyst piene Kor- jatowiczów na Rusi południowej, t. p. 13, s. s. 2, 1938, 1-65; H. P a s z -

Drauge su Podole Lietuvos valstybė buvo jungta ir Kijevo kunigaikštija, kuri jau nuo Gedimino laikų buvo didžiojo Lietuvos kunigaikščio priklausomybėje, kai Kijevą valdė jaunesnis Gedimino brolis Teodoras. Galutinai senosios Rusijos sostiną atėmė iš totorių takos, ten Algirdas pasodino savo sūnų Vladimirą (†1398).

Dar bėdamas daliniu kunigaikščiu, 1342 Algirdas buvo padėjęs Pskovui prieš Livonijos magistrą Burchardą von Dreileveną, kuris buvo apgulus Izbornską (vakarus nuo Pskovo). Dalis Pskovo bajorų, „tikdami iš Algirdo gauti pagalbą“ prieš Livonijos ordinarą Didį Naugarą, Pskovo kunigaikščius pravedė vyriausį Algirdo sūnų (Vingaudą?, Vingoltą?), per krikštą gavus Andriaus vardą. Bet Algirdaitis tuoj buvo nusistatęs Polocke.

Tolimesnė kova dėl takos šiaurinėse Rusijos žemėse tarp Lietuvos ir Maskvos Algirdui atnešė nepasisekimą. 1349 Pskovas nutraukė draugiškus santykius su Algirdu. O Didį Naugarą tada jis taip pat nebepajėgė veikti Maskvos takos. Tai buvo pasikeitusi politiniai santykių išdava.

Iki 14 amž. vidurio Rusijos gyventojai, nors išpažindami Bizantijos tikėjimą, noriai pasiduodavo pagonių lietuvių valdžiai, nes tuo būdu išsilaisvindavo iš kieto totorių jungo. Padėtis tačiau pamažu keitėsi Lietuvos nenaudai, kai Maskvos kunigaikštiai mėtė stipriai svarbus būvo veiksnys, kad Rusijos gyventojus rėšė tas pats tikėjimas su Maskva, kurios valdovas Jonas Kalita, pirmasis energingas rytinių slavų žemių „rinkėjas“, savo palikuoniams buvo nurodęs aiškiai surinkti savo valdžiai susiskaldžiusi Rusiją. Bet to paties siekė ir Algirdas, kuris nedvejodamas paskelbė, jog „savime visa Rusija (Russia) turėtų priklausyti lietuviams“.³⁾

Tad Algirdas ir Maskvos kunigaikštiai tapo nesutaikomi priešai. Varžybinių kovų tarp Vilniaus ir Maskvos jau prasidėjo pačioje Algirdo valdymo pradžioje, kai jis, norėdamas sulaužyti Maskvos jungą, nutarė susiartinti su totorių chanu ir siuntė pas jį 1349 Karijotaičius — Simaną ir Eikšą. Bet jiedu nepasiekė tikslo, nes buvo perduoti didžiajam Maskvos kunigaikščiui, šiam reikalaujant. Gelbėdamas savo pasiuntinius — sūnus, Algirdas taikėsi su Maskva. Tada jis jau buvo našlys, ir iš Maskvos kunigaikščio Simano ir metropolito Teognosto gavo leidimą (1349 ar 1350) vesti Tverės kunigaikščio Aleksandro dukterį Julijoną.⁴⁾

Bet greitai vėl kova atsinaujino prie Dimitro (Jono sūnaus) Suzdalių. Kiekvienas iš veiklių varžovų, norėdamas nurungti konkurentą,

k i e w i c z, Pierwsze wystąpienia Korjatowiczów na widowni dziejowej, (Priedas prie jo knygos: O genezie i warto ci Krewa, Warszawa 1938, 264-299); H. Paszkiewicz, W sprawie roli politycznej Korjatowiczów na Wołyniu i Podola, AW 13, s. 2, 1938, 334-337. Gana tiksliai vis t gin vertino St. Krakowski, Korjatowicze i sprawa Podolska w XIV w. w o wietleniu najnowszej historiografii polskiej, AW 13, s. 1, 1938, 250-274.

3) SRP II 80 ("Omnis Russia ad Letwinos deberet simpliciter pertinere" — Hermano de Wartberge kronika).

4) PSRL 7, 215; 18, 97.

steng si išpl sti savo tak Pskove, Didž. Naugarde, Smolenske ir Tv - r je. Ir Algirdas, ir Maskvos kunigaikštis tuo pa iu laiku dar stipri pastang atnaujinti arba išlaikyti savo valstyb s ribose arkivyskupo - metropolito sost graik tik jimo gyventojams.

Maskvos kunigaikš i atei iai buvo gana reikšminga, kad visos Rusios metropolitas savo sostin iš Kijevo, esan io nuolatini totori puolim pavojuose, 1300 perk l šiaurin s Rusios Perejeslavl . Akstin tam dav naujas didelis Kijevo apipl šimas (1299). Po Teognosto Rusios metropolitu Algirdo laikais buvo atkaklus lietuvi priešas Aleksis (1354-78).

Vesdamas Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos interes apspr st bažnytin politik , Algirdas, nors pats ir b damas pagonis, r pinosi ir bud jo, kad jo pavaldiniai ortodoksai neb t priklausomi nuo priešo žem je s din io metropolito. Pagaliau jam pasisek atstatyti Vytenio ir Gedimino laik pad t. 1354 Konstantinopolio patrijarchas paskyr atskir Lietuvos valstybei priklausan i žemi metropolit - arkivyskup Roman .

Po Romano mirties (1361), Maskvai ir Aleksui r pinantis, Lietu vos sta iatiki metropolija nebebuvo atnaujinta, bet v l tapo pajungta maskviniam "visos Rusijos metropolitui". Tik po daugelio pastang Algirdui v l pavyko Konstantinopolio patrijarch Filot j tikinti Lie tuvos ortodoks labui. Algirdas 1370 smarkiai pasisak prieš Aleks , atsakydamas priekaištus savo laiške Konstantinopolio Filot jui.⁵⁾ Patrijarchas Lietuvos sta iatiki metropolitu 1375 paskyr vienuol Kip rijon († 1381), kuris pastoviai gyveno Didžiojoje Lietuvos Kunigaikšti - joje, Kijev pasirinkdamas sostine. Bet Algirdo pasiektas laim jimas ilgesn laik nepatv r . Maskvos Dimitras Kiprijono nepripažino ir d jo pastang Lietuvai metropolitu šventinti vien savo numatyt vienuol . Nuo 1389 Lietuvos metropolija v l paliov egzistavusi iki pat 1415, kai Grigorijaus Camblako asmenyje Vytautas trumpam laikui išsir pino jos atnaujinim , tepatverus vos penkerius metus.

Lietuvos sta iatiki bažnytin s pad ties nesutvarkymas atei iai pa liko didel sprag , per kuri verž si Maskvos taka. V liau ji buvo pri dengiama iš Maskvos einan iu š kiu — globoti tariamai skriaudžiamus Lietuvos sta iatikius, ar „dizunitus“. Tad iš Maskvos iki pat 18-jo amž., ypa nuo Žigimanto Senojo laik , buvo imta skelbti, jog ji tu rinti apginti katalik persekiojamus sta iatikius, bažnytin s organiza cijos atžvilgiu nuo 16-jo amž. pradžios v l priklausan ius Maskvos metropolitui, kuris nuo 1589 tapo „Maskvos ir visos Rusijos patrijar - chu“.

Geriau Algirdui sek si kovoti su Maskvos užuoma iomis Smolensko ir Tver s kunigaikštijose. Smolenskas jau nuo anks iau lenk si Lietuvos takai. Algirdas m skaldyti pla i kunigaikštij , sau vien po kitos pasiimdamas kaikurias sritis ir pilis. 1355 jo garnizonai sik r Rževe

5) Mitteilungen der Litauischen Litterarischen Gesellschaft V, 1907, 358-361 (Al - girdo graikiškai rašyto laiško tekstas).

ir Bialoje. Iki 1362 jis už m Smolensko kunigaikštijai priklausanti Mogiliav , Toropiec , Mstislavl ir kt. Pats Smolenskas tapo apsuptas Algirdo valdomis, taigi jo valiai Smolenskas tur jo lenktis per j g , kai Maskvos kunigaikštis nepaj g ten išvystyti savo takos.

Neži rint reikšming Algirdo laim jim kovoje su Maskva, šios j - ga pasiliko ir toliau gr sminga Lietuvos valstybei. Toji Rusios šiaur s kunigaikštija pamažu dar si vis stipresn ir didesn . Tad jau prie Algirdo an ko (Kazimiero), susid jus dar palankesn ms Maskvos s lygoms, jos kunigaikš iai prad s reikšti savo kietas pretenzijas Rusios žemes, esan ias Gediminai i valdžioje, o dalis rytini Lietuvos pasieni sta iatiki gyventoj ims palankiau žvelgti Kremliaus pus .

Bet Algirdas vis dar s kmingai skleid Lietuvos valstybingum Rusioje, nors ir susitikdamas su Maskvos pasipriešinimu. Žymiausia kova d l takos tarp Vilniaus ir Maskvos prasid jo Tver s kunigaikštijoje. Patys Tver s kunigaikš iai jau nuo seniau tarpusavy nesutardavo. Vieni j jieškojo Lietuvos pagalbos, kiti r m si Maskva.

Gindamas teises savo svainio Tver s kunigaikš io Mykolo (Aleksandro s naus), Algirdas ginklu kliud ten sistiprinti Maskvai. Tris kartus (1368, 1370, 1372) jis, nepasiekdamas aiškios pergal s, žygiavo prieš Maskv . 1368 ruden Algirdo žygyje dalyvavo K stutis su jaunu iu Vytautu, „visi lietuvi kunigaikš iai” ir „Smolensko j ga”. Nors priešas buvo užkluptas netik tai, ta iau žiemos s lygomis pats Algirdas nebuvo pasiruoš s ilgam apgulimui. Tod l, prastov j s prie Maskvos m r „tris dienas ir tris naktis” ir nuterioj s apylink , jis gr žo atgal.⁶⁾ Iki tol niekad os lietuviai nebuvo pasiek Maskvos vart . Lieka neaišku, ar tas paslaptimi apgaubtas žygis tetur jo reikšti vien Tver s Mykolo teisi gynim , ar kai k ir daugiau.

Antrasis Algirdo rudens žygis (1370. XI.), kuriame dalyvavo K stutis „su kitais lietuvi kunigaikš iais”, Tver s Mykolas ir Smolensko Sviatoslavas, jau nebuvo netik tas. Nepasisekus paimti Volok-Lamskij, Algirdas gruodžio 6 priart jo prie Maskvos m r , o kunigaikštis Dimitras (Donietis) užsidar Kremliuje, pilnai pasiruoš s. Tad Vilniaus valdovas, prastov j s 10 dien , padar su juo paliaubas. Metraštininkas su pasitenkinimu išsitaria, jog Algirdo kariai gr ž namo „stipriai b kštaudami, žvalgydamiesi ir bijodami galin i juos persekioti (b - ri)”.⁷⁾ Bet Algirdo pasirodymas prie miesto vart palankiai buvo sutiktas Maskvos valdžia nepatenkint j . Metropolitas Aleksis tur jo pagrasyti, jog nusikalst tie, kurie susided su pagoni kunigaikš iu, o kova su Algirdu buvo paskelbta šventu karu.

Tret j Maskvos žyg 1372. IV prad jo K stutis ir Andrius Algirdai tis (iš Polocko), netik tai su didele kariuomene siverž Dimitro Donie io žemes. ia žygiavo b riai iš „Lietuvos, Liach ir Žemai i ”.

⁶⁾ PSRL 18, 108. Plg. domias pastabas apie Algirdo žygius Maskv : J. M a - t u s a s, Algirdo kelias Maskv , Draugas, 1960. XI. 5, psl. 6; A. K u - i n s k a s, K stutis, lietuvi tautos gyn jas, Kaunas (Marijampol) 1938, 152-155.

⁷⁾ PSRL 18, 110.

O pats Algirdas išsiruoš vasar . Nors pasiruošusi Maskva neprileido jo prie savo m r , ta iau n katra pus nestojo atviro kovon.8) Po keli dien buvo padaryta taika, ir varžovai gr žo atgal savo sostines, neišsikovoj sau aiškios persvaros ir pastovi laim jim . Algirdas toliau nebesikišo Maskvos ir Tver s santykius.

Algirdo žygiuose n vienu atveju nebuvo prieita prie sprendžiam kautyni . Savo kariuomen je tur damas daug sta iatiki , Algirdas nesiryžo kautis su Maskvos Dimitru, kuris tur jo metropolito Aleksio param ir palaiminim . Be to, nuolatin s kovos su ordinu atitrauk Algirdo d mes vakarus. Kai Tver s kunigaikštis Mykolas dar band toliau t sti kov prieš Maskv , nebegaudamas Vilniuje paramos, tur jo tuo jau pat (1375) pasidaryti Maskvos (Dimitro Jonai io) vasalu.

Tuo tarpu Maskvos kunigaikš iai, nors ir tur dami pripažinti totori viršenyb , tuo pa i laiku steng si savo valdžion paimti kitas rus žemes. Maskvie iams kaip tik lengviau sek si šiaurinėse srityse, kurios buvo toli nuo vald , betarpiškai pažinusi totori jung , pvz., pietinį Rusioje.

Kai gyvenimo gal Algirdo aktyvumas rytuose maž jo, Maskvos kunigaikštija m dar labiau stiprintis. Ji pastoviau dom josi ir tomis atskiriomis nepriklausomomis kunigaikštijoms (D. Naugardu, Pskovu, Tv r , Smolensku), kurioms veikti Algirdas buvo d j s daug energijos. Kartais tos kunigaikštijos taip pasipriešindavo abiem varžovam, jog išsikovodavo visišk nepriklausomum , kaip pvz., Pskovas. Ilg laik panašiai buvo ir su D. Naugardo respublika, nors Algirdas siek j priversti paklusti. Prieš Algirdo mirt ten laim jo pagaliau Maskvos taka, kurios pas koje 1375 D. Naugardas su Dimitru padar sutart .

Algirdui nepavyko sutramdyti kylan ios Maskvos j gos, kuri nuo 15-jo amž. galo vis labiau iš ryt ims grasinti Lietuvai, panašiai kaip 14-me amž. jos egzistencijai pastoviai gras vokie i ordinas. Paskutinis Lietuvos valdovas, kuris tur jo užsimojim veikti Maskv , buvo didysis K stutaitis.

2. Ankstybieji Vytauto žygiai rytuose

Visas Vytauto gyvenimas buvo padalintas tarp uždavini rytuose ir vakaruose. Iš vis Lietuvos valdov Vytautas su Vakaris buvo daugiausia tur j s s ly io ir labiau pažin s Vakar kult r . Ketveri metai ordino žem se buvo jo naudingai praleistas "mokslo laikas". Tad Vytautas ir Lietuvoje skiepijo daug Vakar kult ros element . Bet ir su Rytis jis tur jo gana stipri sait . Su pa ia Maskva j rišo artima giminynt , kai ten 1392 nutek jo vienintel jo atžala, jo dukt Sofija. Iš vis Gediminai i daugiausia Vytautas yra veik s ryt erdv je, ilgiems laikams ten palikdamas žymi p dsak .

veikdamas stepi klajoklius ir pasiekdamas Juod j j r , Vytautas išlygino iki tol perd m kontinentalin Lietuvos valstyb s charakter .

8) PSRL 18, 112-113.

Piet Rusioje jis stat tvirtoves, kolonizavo stepi nomadus totorius. Susiskaldžiusi totori puolimus jis atr m j pa i pagalba. Dar 17-jo amž. žem lapiuose Dniepro žemupyje aptinkami pavadinimai "Vytauto pirtis", "Vytauto brasta" ir t. t. buvo didžiojo K stutai io veiklos liudininkai. Visu platumu Vytautas atnaujino d d s vykdyt ryt ekspansij tuo pa iu laiku, kai vakar pus je reik jo gintis nuo kerštaujan io ordino puolim .

K stutai io veikimas ryt - piet erdv je pasireišk trejopu b du:

1) jis labiau prie centro jung atsipalaidavusias dalines kunigaikštijas; 2) jis pa m vasalin n Lietuvos priklausomyb n tarpines sritis tolimame Maskvos pasienyje; 3) pagaliau totori bendradarbiavimo jieškodamas, jis band sigal ti visose rus žem se. Totori pagalba jis siek vykdyti sen j Algirdo program . Pagal rus metraš ius, Vytautas žad jo Perekopo (Krymo) vad. Aukso ordos chanui Tochtamišui, nugal j s jo prieš Timur-Kutlug , pasodinti j vis totori chanat virš n je, sakydamas: "o tu mane pasodinki didžiojoje Maskvos kunigaikštijoje... Vokie ius (ordin) aš pats paimsiu!"⁹⁾

Vytautas siek pats betarpiškai valdyti rusišk sias žemes. Tod l jis naikino dalines kunigaikštijas, surasdamas vairi prog pašalinti eil Gediminai i , o j sritis padaryti nuo sav s priklausomas. Du suimti paties Jogailos broliai buvo nusi sti Krokuvon.¹⁰⁾ Po Julijonos Algirdien s mirties jauniausias karaliaus brolis, b tent Švitrigaila, kuris per krikšt buvo gav s Boleslovo vard , prieš Jogailos vali buvo sišeimininkav s Vitebske. Su Jogailos žinia, Vytautas kartu su Skirgaila 1392 pa m Vitebsk . D l neaiškios laikysenos ir kitas Jogailos brolis — Briansko ir Naugardo — Sieversko kunigaikštis Dimitras Kaributas 1393 pavasar kautyn se buvo nugal tas. Jis nebeteko ir savo valdos.

Vytauto ir Jogailos susitarimu Podol buvo padalinta. Vakarin jos dal , neišjungdamas iš Lietuvos valstyb s,¹¹⁾ su eile svarbi pili , Jogaila 1395 dav Spytekui iš Melsztyno. Šis daugiausia buvo pasitarnav s, kvie iant Jogail karaliumi.¹²⁾ Kit Podol s srit v liau gavo Švitrigaila. Ištr k s iš Krokuvos kal jimo, jis jieškojo prieglaudos Vengrijoje, o gav s Podol , r pinosi j išlaikyti Lietuvai.

Toje pietin je valstyb s dalyje buvo padaryta ir kit žymi atmain . Iš Liubarto s naus Teodoro Vytautas atr m Volinijos Vladimir , bet j paskyr vietininku Naugard - Sieversk . Bet Liubartaitis taip

⁹⁾ PSRL 22, 203: "...ja tebe posażu na Ordie, i na Sarai, i na Bolgariach, i na Astarchani, i na Ozovie, i na Zajaickoj Ordie, a ty mene posadi na moskovskom velikom kniazeniju, i na vsej semantcati tem, i Novegrade velikom, i na Pskove, a Tver i Riazan' moi i jest, a Niemcy sam vozmu". Plg. panašius tekstus kronikose D. Naugardo (t. p. 4, 103) ir Nikono (t. p. 11, 172).

¹⁰⁾ SRP III, 185. Plg. A. L e w i c k i , Powstanie Swidrygielly, Kraków 1892; J. M a t u s a s, Švitrigaila, Lietuvos didysis kunigaikštis, Kaunas 1938.

¹¹⁾ Plg. G. R h o d e , Die Ostgrenze Polens. I. Band (in Mittelalter bis zum Jahre 1401), Koeln 1955, 349.

¹²⁾ DlugO XII, 463.

pat pab go Vengrijon.¹³⁾ Kaip b glys, prie jo prisijung ir tre ias Gedimino an kas, buv s Podol s kunigaikštis Teodoras Karijotaitis.

Beveik tuo pat laiku (1396) Vytautas iš Vladimiro Algirdai io at-
m Kijev , sau pasilaikydamas Žitomiro ir Ovru io pla ius vals ius („volosti“). Kijevas buvo atiduotas Skirgailai mainais už Polock . Jau 1392.XII.6 susivažia v s Beize su Jogaila ir Skirgaila, Vytautas pagaliau susitaik su karaliaus broliu. Jis pasižad jo Skirgailai teikti param , pad ti iš Kijevo išvaryti Vladimir , kuris v liau gavo Kopyli . Bet senosios Rusios sostin je Vytautas gal jo greitai pasodinti vietininku savo svain , ištikim Alš n kunigaikšt Jon Algimantait , nes Skirgaila 1397 ten buvo vietini nunuodytas. Šitaip tragiškai baig savo neram gyvenim veiklus Algirdaitis, kuris ilgamet broliui tarnavim buvo prad j s 1379 paslaptin ja kelione Vakarus.

Pl sdamas savo valdži rytuose, Vytautas energingai sutvark Smolensk . Lietuvos ekspansijoje rytus ši Dniepro augštupio kunigaikštija žymi rol vaidino nuo Mindaugo laik , nes yra duomen , kad jau 13-jo amž. pus je lietuvi kunigaikštis Edvydas buvo sitvirtin s Smolenske. ¹⁴⁾ Ši Dniepro tvirtov buvo svarbus raktas didžiausius plotus. Smolenskas ilgai saugojo Lietuvos valstyb s šiaur s-ryt valdas, ir lietuviai nuo 1514 per vis šimtmet nedar su Maskva pastovios taikos, iš vis j g stengdamiesi j atgal atsiimti.

Nuo 1386 Smolenskas buvo taikoje su Lietuva.¹⁵⁾ Bet du Sviatoslavo s n s — Jogailai paklusnum žad j s Jurgis ir jo brolis Hlebas — pateko savitarpio nesantaikon. Remdamasis giminyste, Vytautas pasisi l tarpininkauti ir ta proga 1395 ruden už m Smolensk , iškilmingai miestan žengdamas ir amžininkus nustebindamas. Belaisv Hleb pasiunt s Krokuvon, Vytautas už m ir Smolensko len Viazm , o Lietuvai naujai prijungtose žem se vietininkais paskyr Jomant (Jamont) ir Vosyli Boreikai ius.¹⁶⁾ Iš Smolensko puldamas Riazan , kuris savo globon pa m Jurg Sviatoslovait , Vytautas priart jo prie vald savo žento Vosylius I (1389-1425), su kuriuo oficialiai laik si taikos. Maskvos valdovas ta iau slapton s jungon prieš uošv buvo trauk s Riazan ir dar Tver s kunigaikšt Mykol .¹⁷⁾ Kai Vytautas ties Nieku davu (Kalugos gubern.) sutriuškino Riazan s kunigaikš io eiles, Vosyliui tai var baim s. Jis du kartu pasimat su Vytautu (prie Kolomnos netoli Maskvos ir Smolenske,¹⁸⁾ sutikdamas perleisti jo takai Maskvai

¹³⁾ Plg. L. K o l a n k o w s k i, Dzieje Wielkiego Ksi stwa Litewskiego za Jagiel-
lonów, I t. (1377-1499) Warszawa 1930, 61.

¹⁴⁾ M. S t r y j k o s k i, Kronika Polska, Litewska, módska wszystkim Rusi,
I, 1846, 285-286. Plg. H. P a s z k i e w i c z, The Origin of Russia, London 1954, 203.

¹⁵⁾ Kai 1385 m. ruden Andrius Algirdaitis Livonijos ordinui užraš „vis savo Polocko karalyst“, jis padar s jung su Smolensko kunigaikš iu Sviatoslavu, kuris užvald Mstislavl. Maištininkai ta iau greitai buvo veikti. Pa iam Sviatoslavui žuvus prie Mstislavlio ant Vechros kranto, jo s nus Jurgis pa-
žad jo Jogailai paklusnum .

¹⁶⁾ PSRL 4, 101; 17, 46, 81, 327.

¹⁷⁾ PSRL 11, 163; 15, 165.

¹⁸⁾ 4, 99; 8, 69; 11, 166; 17, 81.

artimas žemes. Nors Vosylius buvo bandęs prieš Vytautą jungon traukti ir Did. Naugardą, bet K. Stutaitis iš jo laimėjo. Naugardas su jo konfliktas su Maskva, kai Tver su kunigaikščio Mykolo sūnus Jonas su kitais kunigaikščiais Vilniuje viešėjo pas Vytautą.

Nuo Astravos (Ostrowo) sutarties dar nebuvo praeję penkeri metai, o Vytautas jau buvo vykęs daug atmainų. Polocke, Vitebske, Smolenske, Naugarde-Sieverske ir Kijeve sėdėjo Vytauto vietininkai. Pasiliko neįžymios kunigaikštijos: ernigovo, Pagirio (Polesis), Ostrogski (Volinijoje). Išsilaukė nuo Vytauto priklausomos smulkios Gediminaičių valdomos, kunigaikštijos Ratne, Kopyliuje, Zaslavyje.

Tylose Vilniaus ir Maskvos varžybose dėl tokos tarpinės kunigaikštijos Vytauto stiprijimas nepalikė be pėdsakų. Jam pasidavė jo arti Maskvos — Okos augštapio sričiai kunigaikščiai, kaip Karaevo, Mcensko, Kozelsko, Serpeisko, Masalsko, galbūt ir Peremišlio.¹⁹⁾ Šalia smulki lenini kunigaikštija, kurios klausė Vilniaus, kai kurios sritys buvo betarpiškai pajungtos Vytautui. Apie 1400, pvz., Karaevo, Serpeiske ir Mcenske jau nebebuvo savarankiškų vietinių kunigaikščių, o tik Vytauto vietininkai.²⁰⁾

Nors Jogaila savo pusbroliui Astrave nebuvo formaliai davęs didžiojo kunigaikščio titulo, Vytautas tačiau savo savarankiška veikla 14-jo amž. gale vis Lietuvos valstybę turėjo savo valdžioje. Daugiausia iniciatyvos ir iki tol Vilniaus valdovui neprasto judrumo K. Stutaitis parodė rytuose. Kad ir jis galėtų turėti laisvas rankas, dar syk ordinaui aukojo Žemaičius (Salyno taika 1398).²¹⁾ Apsidraudęs vakar fronte, „Vytautas, kurio gyslose — anot Leopoldo V. Rankas — tekėjo toks kraujas, kuris buvo giminingas didžiojo chano garbės troškimui, pareiškė esą skirtas valdyti pasaulį.“²²⁾ Išnaudodamas totorių vidaus nesutikimus, iš tiesų Vytautas siekė savo valdžion paimti visas ryt slav žemes. Bet ir jį pradžioje ištiko didžiausias smūgis, turįs skaudžius pasakus.

3. Vytauto santykiai su totoriais ir Vorsklos nelaimas

Iki pat 16-jo amž. pradžios Lietuvos istorijoje totoriai sirašė kaip reikšmingas veiksnys. Su totoriais jau buvo susitikęs karalius Mindaugas, ir Lietuvos Metrašio plačioji redakcija minėjo eilę žinių apie 13-jo amž. lietuvių susikirtimus su totoriais.²³⁾ Su jais kovėsi ir Algirdas. Bet

¹⁹⁾ J. N a t a n s o n — L e s k i , Granica moskiewska w epoce Jagiello skiej. Dzieje granica wschodniej Rzplitej, I, 1922, 20.

²⁰⁾ J. N a t a n s o n — L e s k i , Granica o. c. 1, 21. Fig. G. R h o d e , Ostgrenze o. c. 1, 351.

²¹⁾ E. W e i s e , Die Staatsvertraege des Deutschen Ordens in Preussen im 15. Jahrhundert, I (1398-1437), Koenigsberg i. Pr. 1939, 9-12 (kritiškas tekstas, geresnis už anksčiau skelbtuosius).

²²⁾ Žr. Z. I v i n s k i s , Vytautas Didysis istorinė literatūroje (ir jo periodo bibliografija), Athenaeum, I, Nr. 2 Kaunas 1930, 190-212; II, Nr. 1, 1931, 89-141 (Istoriografijoje domiai Vytauto vaidmuo apžvelgtas I. L a p p o , Istorinis Vytauto reikšm., Praeitis 11, 1933, 19 (1-71)).

²³⁾ PSRL 17, 234, 250, 304, 365, 430, 481 (Ringaudas prieš Mohilnos 1234 totorius)

daugiausia su totoriais susitiko Lietuva 14-jo amž. gale. Tam domios progos dav kil nesutikimai pa ioje Aukso ordoje. Naujasis chanas Tochtamišas, kuris iš pradži buvo didžiojo chano Timuro globojamas, v liau (1391) buvo jo sumuštas. Kad ir atgav s valdži , Tochtamišas nesijaut saugus. Jis jieškojo sau atramos Lietuvoje, kurios žem s ru-bežiavosi su Aukso orda. 1393.V.20 jis siunt Jogailai savo gars j „jarlyk ” (raš t), kviesdamas j s jungon prieš bendrus priešus, iš savo pus s si lydamas pagalb , “kai ištiks reikalas”: „Aš esu pasireng s tau pad ti su visa mano j ga; tiktai duokite man žini ”.²⁴⁾

K Jogaila atsak Tochtamišui, n ra žinoma. Kai 1395 pavasar v l Timuro b riai sumuš Aukso ordos chan , jam nebepasisek toliau iš-silaikyti valdžioje. Tad 1396 Tochtamišas su savo šalininkais ir gausia šeima prisiglaud Lietuvoje. Jis tik josi su Vytauto pagalba atgauti prarast valdži . O K stutai iui, kuris, simaišydamas totori gin us, troško išpl sti savo valdži ant visos Rusijos, Kip ak pretenduojan-io chano atb gimas buvo viliojantis. Tochtamišas teik patogi prog . Vytauto nusistatymas rus metraš iuose yra atžym tas vairiais vaiz-dingais posakiais. Jis es Tochtamišui sak s: „Aš kelsiu tave ordos sostan, o tu pasodinsi mane didžiojoj Maskvos kunigaikštijoje ir visos Rusijos valdžioje”.²⁵⁾

Tochtamišo „jarlykas” Vytautui n ra išlik s; bet jis tur jo reikšti Vytautui valdži ant vis rus žemi . Nuo 1397 pame iui K stutaitis atliko totorius tris žygius. Atrodo, pritariant Jogailai, kuris iš viso r pestingai r m pusbrolio ryt planus, Vytautas (1397) suruoš didel žyg prie Juodosios j ros ir Kryman, ^{25a)} kuris tada totori gyvenime vaidino svarbi rol . Atsigaben s iš žygio daug totori belaisvi ir pa-b g li , kuri pus atidav Jogailai, juos Vytautas kurdino Trak ku-nigaikštijoje. Gav sau privilegijas iš Vytauto, kuris totori atmintyje per šimtme ius buvo garbinamas, Lietuvos totoriai išlaik savo maho-metonišk tik jim ir papro ius, kai tuo tarpu Lenkijoje jie buvo su-krikš ioninti ir sulenkinti.

Antrame žygyje (1398) Vytautas Dniepro žiotyse pastat tvirtov v „Tavan” (šv. Jono pil).²⁶⁾ Berods, to žygio metu paimtieji karaimai

“na golovu porazil”); plg. Volynijos (Ipatijaus) metraš io žini , kad 1258-59 totori chanas Burundajus su Danieli Romanai iu nuterioj Aukštai i žemes iki Naš n (PSRL 2, 846). Pla iau žr. J. P u z y n a , W. sprawie walk Litwinów z Tartarami o Ru w latach 1238-43, Przegl d Historyczno-Wojskowy, IX, zes. 3, 1937 (plg. rec. St. Z a j c z k o w s k i , AW 13, 1938, 303). J. C h a b a n i e r , Les Tatars Lituaniens, Apercus historiques et militaires, Revue Historique de l’Arm e, Paris 1960, Nr. 3, 16.

24) L. K o l a n k o w s k i , Dzieje W. Ks. Lit. o. c. 67 pastb.2 (domi citata iš “jarlyko” nuorašo, rasto Varšuvos Centriniame Archyve).

25) PSRL 11, 172; plg. t. p. 4, 103; 8, 72 (“...pojdim i pobiedim carja Temir Kutluj a, vziem carstvo jeho, posadim na niem carja Tachtamyša, a sam siadu na Moskvie, na velikom kniaženij, na vsiej ruskoj zemli...”); PSRL 17, 517.

25a) A. P r o c h a s k a , Z Witoldowych dziejów. 1. Układ Witolda z Tochtamyszem, PH 14, 1912, 259-270; M. Z d a , Stosunki litewsko, tatarskie za czasów Witolda, w. ks. Litwy, AW 7, 1930, 529-601.

26) SRP III, 222.

buvo apgyvendinti Lucke ir Naujuosiuose Trakuose.²⁷⁾ Iš t dviej žygi tr ksta smulkesni versmi . Yra tikra ta iau, kad Vytautas tvirčiau siek atsistoti prie Juodosios j ros. Dalyvavimas valach Vytauto b riuose leidžia tarti, jog jis Dniepro žemupyje yra tur j s pla i plan . Bet jiems gyvendinti reik jo daugiau j gos. Neužteko paramos keli b reli iš Pr s ordino,²⁸⁾ kuris džiaug si v l gav s iki pat Nevžio trokštamus Žemai ius iš Vytauto, ryt r pes iais persi musio (1398).

Vytauto veikim totori step se palaik ir Jogaila. 1398 gale jis formaliai pripažino pusbroliui ir daugiau teisi , pavadindamas j „vyriausiuoju Lietuvos kunigaikš iu” — „supremus dux Lituaniae”.²⁹⁾ Pagaliau ir Vilni iki pat mirties karalius užleido Vytautui. Jis praš Rom , kaip matyti iš Bonifaco IX bul s, paremti žyg prieš „bedieviškas gaujas totori , pagoni , turk ir kit barbar bei taut ”.³⁰⁾ Iš ties popiežius 1399. V paved Krokuvos vyskupui skelbti kryžiaus kar . Šitaip pirm kart buvo išpildytas pranc z riterio Philippe de Mezi res si lymas — kryžiaus žyg prieš krikš ionyb s priešus pritraukti ir lietuvius.³¹⁾ Lietuvi tauta, kuri — nuo 13-jo amž. pradžios — pati buvo tiek daug iškentusi kryžiaus kar puolim , pateko skai i kryžiaus kar vedan i j taut . O pats „kryžiaus karas” tur jo vykti kaip tik tuose plotuose, kuriuos Algirdas per krikšto derybas buvo si l s nusikraustyti vokie i ordinui.³²⁾ Bet kryžiaus žygio bul s pasisiekimas begal jo b ti gana ribotas, nes jai skelbti laiko jau beveik nebebuvo.

Pats Vytautas, Krokuvoje praleid s 1399 pavasar ,³³⁾ vykd pla ius pasiruošimus. Kijeve jau birželio m n. prie gausi stal buvo susirinkusi didel kariuomen .³⁴⁾ šalia paties Vytauto b ri iš tikrosios Lietuvos ir rusišk j žemi , dalyvavo b relis lenk riteri ir su 1600 raiteli Ragain s komt ras Markvardas Salzbachas.³⁵⁾ Atsiunt savo kari ir Moldavijos „Gaspadorius” Steponas. Pats Tochtamišas, žinoma, stojo su savo šalininkais. Bet iš Lenkijos kilming j pus s žygiui entuziazmo nebuvo. Anot Dluogošo, karalien Jadvyga, kuri 1399 vasar (VII.17) po

27) Plg. Z. I v i n s k i s, Trak Galv s ežero salos pilis, Vytauto Didžiojo Kult ros Muziejaus Metraštis I, 1941.

28) SRP III, 222.

29) O. H a l e c k i, Dzieje unii jagiello skiej, I, 1919, 156 pstb. 3.

30) A. T h e i n e r, Vetera Monument Poloniae et Lituaniae, I, 1860, 769.

31) J. J a k š t a s , Das Baltikum in der Kreuzzugsbewegungs des 14. Jhs. Die Nachrichten Philipps de Mezieres ueber die baltischen Gebiete, atsp. iš Commentationes Balticae VI-VII, 3, Bonn 1959, 36-37 (174-175). šit svarb Lietuvos istorijos šaltin , kur J. Jakštas su domiomis pastabomis perteik , reikia atkreipti d mes .

32) SRP II, 80 (“Item postulabant, quod ordo locaretur ad solitudines inter Tartaros et Rutenos ad defendandum eos ab impugnatione Tartarorum”).

33) CEV, 59.

34) DlugO XII, 527.

35) MPH II 889; SRP III, 230; CEV, 961. Apie M. Salzbach ir jo rol išsamiau A. Prochaska, Markward Salzbach. Z diejów Litwy, PH IX, zes. 1, 1909, 25 (12-28); esz. 2, 121-132. Plg. M. G o y s k i rec. KH 26, 1912, 332-333; J. D b r o w s k i , Rozbiór krytyczny Annalium Poloniae Jana Dlugosza z lat 1385-1444, I, Wroclaw — Warszawa — Kraków 1961, 53.

gimdymo karst nusek savo dukrel , jau buvo sp jusi nelaiming žygio pabaig .³⁶⁾ Sau nieko gera iš Vytauto žygio negal jo tik tis Vytauto žentas Vasilius, ir tod l jis laik si pasyviai, kai Konstantinopolio patrijarchas ragino visos Rusios metropolit Kiprijon skelbti kryžiaus kar .³⁷⁾

Lemiamas Vytauto žygis, vietoje Timuro ir jo emiro Edigos (Edigiu) pasodinti Aukso ordoje Tochtamiš , nelaimingai pasibaig . Kairiuoju Dniepro krantu Vytautas nužygiavo palei jo prieup Vorskł truput šiauriau Poltavos, kur po 410 met Petras Didysis sutriuškino šved galyb (1709). Sustoj s rugpi io 5 Vorsklos krante, Vytautas lauk kelias dienas ir su chanu Timuru - Kutlugu ved nes kmingas derybas. Es Vytautas reikalav s chan jam paklusti ir savo piniguose mušti Vytauto ženkl .³⁸⁾ Timuras ta iau derybomis nor jo tik laim ti laiko, nes lauk savo karo vado Edigos dalini , šitaip rugpi io 12 popie t je totori kariuomen s kautynes stojo žymiai daugiau už Vytauto j gas.³⁹⁾

Vorsklos kautyn s, apie kurias iš ano laiko yra daug šaltini ,⁴⁰⁾ reišk gal Vytauto didiesiems planams. Didel dalis apsuptos jo kariuomen s (skai iuojama try s ketvir iai) buvo išžudyta. Užmušt j skai ius ta iau labai perdedamas, kai minima 100.000 kritusi , nes iš viso Vytauto pus je kovojan i krikš ioni tebuvo bent dešimt kart mažiau.

Metraš iuose skirtingai paduodami skai iai kautyn se dalyvavusi Gediminai i ir Riurikai i kunigaikš i ir j auk . Po Vytauto v liava bus kovoj apie 50 kunigaikš i , iš kuri per dvidešimt žuvo. J tarpe buvo du žinomi Algirdai iai, 1380 kovoj prieš Jogail Maskvos pus je, b tent, Polocko — Andrius ir Briansko — Dimitras. Žuvo taip pat Jaunu io Gediminai io s nus Mykolas (iš Zaslavslio), du Karijotai iai (Semenas ir Hlebas).⁴¹⁾ Prie Vorsklos galvas paguld Vytauto ištikimieji Smolensko vietininkai Boreikai iai ir žymusis Krokuvos vaivada, ir Podolijos valdytojas Spytekas iš Melsztyno. Jo didel narsum iškeldamas Dlugošas pastebi, jog jis es tikin j s Vytaut neprad ti kautyni . Ištisa Dlugošo pastraipa apie Spyteko iš Melsztyno pokalb atrod iki šiol esanti paimta iš kokio mums nebežinomo šaltinio. Naujai yra ta iau rodyta, jog tas visas gražus ir dramatiškas epizodas apie Spytek Dlugošo yra parašytas laikantis Tito Livijaus žinomos teksto vie-

³⁶⁾ DlugO XII, 526. Jadvygos "pranašyst " apie pralaim jim , atrod , gali remtis Krokuvos dvare išlikusia tradicija (J. D b r o w s k i , Rozbiór krytyczny o. c. 53). J. R a d l i c a , (Królowa Jadwiga, Sacrum Poloniae Millenium, IV, Rzym 1957, 105) samprotauja, jog t žini Dlugošas gal jo paimti iš Jadvygos kanonizacijos procesui surinktos medžiagos.

³⁷⁾ Acta Patriarchatus Constantinopolitani, II, 1862, 280-285.

³⁸⁾ PSRL 11, 173.

³⁹⁾ Plg. M. Ž d a n , Stosunki lit. — tatarskie o. c. 549.

⁴⁰⁾ DlugO XII, 527-528; SRP III, 230; MPH II, 889; III, 82; PSRL 17, 518 (Bychovco kronika). Plg. B. S p u l e r , Die Goldene Horde, 1943, 139 pstb. 22.

⁴¹⁾ PSRL 17, 48.

tos, kur rom n vadai kare prieš Hanibal prieš Kan kautynes tarpusavyje nesutaria...^{41a)}

Iš vokie i ordino kariuomen s teišsigelb jo pora riteri (j tarpe Salzburgas) ir dešimtis vyr ⁴²⁾ Savo galvas tolimose step se paliko ir vieninteliai du lietuviai - kryžiuo iai Jonas ir Tomas Survilos.

Pa iam Vytautui nakties tamsoje, drauge su jaunu broliu Žigimantu ir Švitrigaila, pasisek pab gti. Už išsigelb jim , pagal nuo seno einan i tradicij , jis k r s pranciškon vienuolyn Kaune.⁴³⁾ Žinoma, Vorsklos sriautuose buvo palaidoti didieji planai K stutai io, kaip ir jo globotinio Tochtamišo. Ypa skaudžiai likimas keršijo šiam Timuro priešui. Juk Kulikovo kautyn se (1380) Maskvos Dimitro sumušt Jogailos s junginink ⁴⁴⁾ did j Kip ako chan Namaj , Timuro pavedimu, Tochtamišas prie Kalkos up s visai pribaug , galutinai sužlugdydamas jo „imperij “. Prie Vorsklos pats Timuras niek pavert savo buvusio pupillo visus planus.

Nors abiej pusbroli žymieji žygiai stepes — ir Jogailos „vienos dienos pav lavimas“ (1380), ir Vytauto simaišymas totori vidaus nesantaikas — Lietuvos ryt politikoje laukt vaisi neatneš , bet K stutaitis nepaliov toliau t s s Juodosios j ros ir stepi politik .

Iš prie Vorsklos laim jusi Timuro bri didžioji Lietuvos kunigaikštija ypating sm gi nebeatyr . Totoriai siverž Volinijon, o Pe oros vienuolynas ir Kijevas sumok jo kontribucij . Es prie Kijevo Timuras prastov j s tris dienas, „o kijevie iai atsipirko, sumok j už save 3.000 lietuvišk rubli “. ⁴⁵⁾ Po Timuro mirties prasid j totori vidaus gin ai neleido jiems išnaudoti gytos pergals. Vytautas ir toliau reišk si ia tarpininko - diplomato vaidmenyje, o naujasis chanas atsiunt pas Vytaut savo pasiuntinius.⁴⁶⁾

Vorsklos pralaim jimas ta iau Vytautui neš nuostolius kituose frontuose. Jis nebegal jo daugiau atsipalaiduoti nuo Lenkijos. Nelaimingosios Vytautui kautyn s Kar nos interesams ta iau buvo laimingos.

^{41a)} W. Ma d y d a, Wzory klasyczne w "Historii Polski" Długosza, Eos, t. 49, eSz. 2, 1957-1958, 183-184; pīg. J. D b r o w s k i, Rozbiór krytyczny o. c. 54.

⁴²⁾ SRP III, 230.

⁴³⁾ Pla iau žr. V. G i d ž i n a s, De Fratribus Minoribus in Lituania I, Romae 1950, 46-47 (ten nurodyta atitinkama bibliogr.).

⁴⁴⁾ Sunkioje savo politin je pad tyje Jogaila 1380 buvo padar s s jung su totoriais, nukreipt prieš Maskv. "Su visa lietuvi j ga" (PSRL 11, 66: "so vseju litovskoju šiloju") Jogaila vyko pad ti s jungininkui Mamajui prieš Dimitr , bet pav lavo. Kautyni dien Jogaila stov jo "vienos dienos kelio atstume" nuo Nepriavdos up s, kur maskvie iai prie Dono augštupio Kulikovo laukuose (1380. IX. 8) sumuš totorius. Tuo metu Algirdai i savitarpio santykiai buvo taip susipainioj , jog Maskvos pus je kov si du vyresnieji Jogailos broliai (iš pirmosios Algirdo žmonos Marijos Vitebskiet s), b tent — Andrius ir Dimitras. Maskvos ir Vilniaus tolimesniems santykiams fatališkas buvo tas Jogailos pav lavimas Kulikovo kautynes, kurios Maskvos Dimitrui atneš "Donie io" garb . Lieka paslaptis, kod l Jogaila uždels žyg kautynes, kurios reišk prad in Maskvos pasisekim , laisvinantis iš totori jungo. Plg. S t. S m o l k a, Kiejstut i Jagiello, Pami tnik Akademii Umiej tno ci, VII, Kraków 1889, 99.

⁴⁵⁾ PSRL 17,281.

⁴⁶⁾ CEV nr. 214.

Lenkija v l daugiau gijo takos Lietuvoje.⁴⁷⁾ O su bebandan iu atsi- palaiduoti Vytautu atskirais aktais (Vilniaus ir Radomo suvažiavimuose 1401) buvo aiškiau nustatyti santykiai.⁴⁸⁾

Ne mažiau Vytauto pad t is susvyravo Rusios platuose. 1401 v l atkrito Smolenskas. Sukilusi miestie i ir savo šalinink Smolenske remiamas, gr žo ir sigal jo išvartasis Jurgis (Jurijus) Sviatoslavaitis. Drauge su visa eile kit Riurikai i , jo brolis Hlebas buvo žuv s Vytauto pus je prie Vorsklos. Bet Smolensko už mimu dar nebuvo ga- lima sustabdyti ryt kriz s.

Vilniaus valdovo susilpn jimu naudojosi ir kitos jo takoje buvusios žem s. Didysis Naugardas netrukus išslydo iš Vytauto takos. Per „amžin j taik ” (1398) su vokie i ordinu, K stutaitis buvo an žy- mi j respublik prisiskyr s savo politikos sferon, bet po Vorsklos tu- r jo laikinai atsisakyti savo politini siekim , duodamas formal pa- žad .⁴⁹⁾ Subruzdo ir kita respublika — Pskovas. Be to, pajut Maskvos Vasiliaus priešingum žentui, m šiauštis eil didžiojo Lietuvos kuni- gaikš io priklausomyb je esan i kunigaikš i ar jo vasal .

Kad gal t v l imti veikti rytuose, Vytautas iš naujo Raci že 1404 tur jo ordinui pažad ti pildyti Salyno taikos s lygas.⁵⁰⁾ Žemai iai, kurie 1401 Vytauto nurodymais buvo sukil prieš kryžiuo i valdži , v l buvo jiems pažadami.

4. Vytauto karas ir taika su Maskva

Kariaudami viename savo pla ios valstyb s šone, didieji Lietuvos kunigaikš iai tur davo užsitikrinti taik kitoje pus je. Jau nuo Min- daugo laik ryt erdv Lietuvos valdovui duodavo j g gintis prieš vakarus. Kad gal t ta iau ryt erdv je stiprintis, Vytautas antru kar- tu iš ordino pirkto sau veikimo laisv , ir gana augšta kaina. Paaukoj s valstyb s interesus vakarini sien pus je (Žemai i užrašymas), di- džiojo Žemai i gyn jo s nus puol si tvarkyti Rusios.

Pasitelk s pusbrolius Lengven , Švitrigail ir Karibut , po Raci žo taikos Vytautas pirmiausia su didele j ga vasarop trauk prieš Smolens- k . B damas silpnas atsispirti, Jurgis pab go pas Maskvos Vasili . Bet šis savo uošviui oficialiai, anot metraštininko, reišk „taik ir meil ”.⁵¹⁾ Vytautas greit užvald Smolensk (1404.V.27) ir jame v l paskyr savo vietinink .⁵²⁾ Savo šalininkus Vytautas pasodino visuose Smolensko

47) Plg. G. R h o d e , Die Ostgrenze o. c. 359.

48) Akta unji Polski z Litw , išl. S t. K u t r z e b a ir Wl. Semkowicz, 1932 33, nr. 45-47. Plg. A. Š a p o k a , Valstybiniai Lietuvos Lenkijos santykiai Jo- gailos laikais, rink. Jogaila, Kaunas 1935, 187-216.

49) PSRL 3, 100.

50) CEV,96-99. Liv-, Esth. und Curlaendisches Urkundenbuch, IV, 457-459. Ed. R a c z y s k i , Codex diplomaticus Lithuaniae, 1845, 82, 251. E. Weise , Staatsvertraege o. c. I, 31-34.

51) A. N a s a n o v , Novgorodskaja pervaja letopis' staršego i mladSego iz- vodov, 1950, 398; M. P r i s e l k o v , Troickaja letopis' , 1950, 457.

52) PSRL 23, 139.

vals iuose („volosti“), o Jurgio palaikytojus išblašk ar išnaikino. Nu-
stojus egzistuoti Smolensko kunigaikštijai, ji tapo didžiąjam Lietuvos
kunigaikš iui priklausanti žem . J vald Vilniaus valdovo skiriamas
vietininkas, o v liau vaivada.

Kitose Lietuvai priklausiusiose Rusios valdose taip greitai nebuvo
galima atstatyti taikos, juo labiau, kad m nerimti Maskvos Vasilius,
kuris Did. Naugard ir Pskov skait savo takos plotais. Jam buvo
nepakeliui, kad ten ir toliau taikst si Vytautas. 1406.II šis netik tai su
Lietuvos kariuomene siverž srit Pskovo, kuriame 1402 Maskva bu-
vo pasodinusi kunigaikšt Danieli Aleksandrait . Kaip ir buvo galima
laukti, Pskovas tuoj šauk si Vasiliaus I pagalbos. Nutrauk s taik su
Lietuva, Vytauto žentas už m Viazm , Serpeisk , Kozielsk . Gav s
paramos iš totori chano Šadibeko, jis nužygiavo iki Plavos up s (Okos
dešiniojo prieuipio) .⁵³⁾

Tokia Vasiliaus laikysena paskatino Vytaut prad ti prieš žent
karo veiksmus, kurie užsit s trejus metus (1406-8). Ir K stutaitis, kaip
kitados jo d d Algirdas, tris kartus trauk prieš Maskv . Bet ir Vy-
tautas Maskvos galutinai nebepriveik , net prie atvir kautyni nepri-
jo, karo veiksmus palikdamas paskutiniesiems dviem Gediminai iams,
b tent Žigimantui Senajam ir Žigimantui Augustui, kada jau Maskva
buvo sustipr jusi.

Pirm j savo žyg Maskvos valdas Vytautas atliko 1406 vasar
su lietuvi , lenk ir kryžiuo i b riais (ordinas atsiunt 1400 raiteli).
Iš pa ios Rusios žemi Vytautas negal jo laukti tvirtos paramos. Prie-
šingai, eil kunigaikš i — j tarpe net Vytautui ištikimojo Jono Algi-
mantai io s nus Aleksandras⁵⁴⁾ — buvo pab g pas Maskvos kuni-
gaikšt .⁵⁵⁾

Vasilius pastojo keli Vytautui ant Plavos kranto prie Kropivnos
(rytus nuo Odojevo, arti T los). Nestoj s kautis, žentas pri m uoš-
vio reikalavimus, atsisakydamas remti Lietuvos priešus ir Did. Nau-
gard su Pskovu. Bet Vytauto veiklumas rytuose, jo pastangos Pskove
pastatyti savo vietinink , suved nauj konflikt su Maskva. 1407 pa-
vasar jis išsireng antr žyg . Vytauto b riai už m tolim Odojev ,
Lengvenis — Vorotinsk .⁵⁶⁾ Maskvie iai gi be s km s buvo apgul Viaz-
m . Ten abi kariuomen s prastov jo kelias dienas, ir pagaliau Vasilius
su Vytautu vidurvasaryje padar paliaubas.⁵⁷⁾

Paskutiniam savo žygiui, pasitelk s b ri iš Lenkijos ir gav s or-
dino pagalbos, Vytautas išsireng su gana didele kariuomene. Jis nor jo
sudrausminti Vasili , vis priglaudžiant Vilniaus valdovui neištikimus
kunigaikš ius. Maskvos pus je buvo net senas Lietuvos s jungininkas,

⁵³⁾ PSRL 11, 193-194; Priselkov, Troick. let. o. c. 461, 465. Apie Vytauto žy-
gius ir laim jimus rytuose žr. kritišk apžvalg H. Jabłonowski, West-
russland zwischen Wilna und Moskau, Leiden 1961, 16-19.

⁵⁴⁾ CEV, 136.

⁵⁵⁾ PSRL 11, 191, 193, 198.

⁵⁶⁾ PSRL 17, 53; CEV, nr. 369.

⁵⁷⁾ PSRL 11, 202.

Tver s kunigaikštis Jonas Mykolaitis.⁵⁸) Tarp priešo stovyklon persimetusi j buvo Zvinigorodo (ant Maskvos up s), Putivlio (prie Šeimos up s), Peremišlio kunigaikšiai ir kiti Okos krant vasalai, be to, daug bajor iš ernigovo, Starodubo, Jaroslavlio žemi .⁵⁹)

Labiausiai Vytautui nelauktas buvo persimetimas Maskvos kunigaikšio stovyklono jauno nenuoramos Švitrigailos. Šis judrus Algirdaitis 1402 buvo pabg s pas ordin . Jis kryžiuoiams tada Salyno taikos (1398) s lygomis užraš Žemaičius, kuri praktiškai ordinas jau nebevald . Bet po Racižo taikos Švitrigaila gržo pas Vytaut ir tuoj gavo valdyti Briansko ir Severijos (Naugardo Sieversko ir ernigovo) kunigaikštijas, nes ten buvo k tik mir s (1404) Kaributas (Dimitras) Algirdaitis.

Sukeldamas maišt tarp didžiai Lietuvos kunigaikštijai paklususi ryt ir piet Rusios kunigaikšiai (kryžiuoiai apie Švitrigailos užmaias jau turjo žini 1408. III),⁶⁰) jaunasis Jogailos brolis sustabd Vytauto žygio pasisėkim , juo labiau, kad Vasilius I turjo laiko surinkti savo kariuomen . Prie Ugros krant buvo padaryta pagaliau 1408, IX taika.⁶¹) Vasilius turjo intereso skubti Maskvon, nes jo žemes be gailės io plš Ediga.⁶²)

1408 met rudens taika su Maskvos didžiuoju kunigaikšiu visam 15-jam amžiui Ugros vidurupiu (kairysis Okos priepis) buvo nustatyta siena tarp Maskvos ir Lietuvos žemi . Nors Vytautas nepriveik Maskvos, bet ilgam atstat rytuose svyruojan i pad t . Net Švitrigaila, kuris iš Maskvos Vasiliaus buvo gavs eil žemi ,⁶³) gržo atgal. Bet d l savo naujo s mokslo su ordinu, kurio dalinys jau Maskvos žygio metu tartinai laik si, Švitrigaila buvo uždarytas Krzemienieco (Volinijoje) kaljim , iš kur jam tepasisėk pabgti — v l pas kryžiuoius — tik 1418.

Dar tebevykstant Maskvos žygiams, Vytautas 1407 susitaik su Did. Naugardu, kur, pa ios respublikos prašymu, Vytautas gr žino sau ištikim Lengven Algirdait .⁶⁴) Nors Salyno ir Racižo aktais Pskovas buvo buv s garantuotas ordino takai, Vytautas su Pskovu 1409 vasar padar sau nauding taik .

Nepasisėk tik Vytautui Didžiai Lietuvos Kunigaikštijai naudinga linkme sutvarkyti ryt Bažny ios reikal .⁶⁵) Mirus Kijevo ir visos Rusios metropolitui Kiprijonui (1390-1406), Vytautas d jo pastang pravesti Lietuvos sta iatiki metropolitu Polocko vyskup Teodosij .

⁵⁸) PSRL 11,114.

⁵⁹) PSRL 11, 204; DlugO XII, 573-574.

⁶⁰) CEV, nr.374.

⁶¹) PSRL 18, 154; 23,142.

⁶²) CEV, nr. 391.

⁶³) PSRL 23, 142. Plaiau J. M a t u s a s, Švitrigaila o. i.

⁶⁴) PSRL 17, 53.

⁶⁵) O. H a l e c k i, From Florence to Brest (1439-1596), atsp. iš Sacrum Poloniae Millennium, V, 1958, 25-37 (išsamiau vertintas Vytauto vaidmuo).

Jis buvo ta iau priverstas pripažinti „Kijevo ir visos Rusijos“ metro-
politu graik Fotij (1408 -1431).⁶⁶⁾

Palyginti, s kmingai sutvark s (1408 - 09) politinius reikalus ry-
tuose, Vytautas gal jo vis savo d mes nukreipti vakarinei valstyb s
daliai ir kryžiuo i ordinui. Šis savo „s jungininku“ nebepasitik jo ir
jau 1409 gale naujais Vytauto kariniais užsimojimais g sdino Europos
valdovus.⁶⁷⁾

⁶⁶⁾ Plg. A. M. A m m a n n , Storia della Chiesa Russa, Roma 1947, 105.

⁶⁷⁾ CEV, 205.

S A N T R U M P O S

A W = Ateneum Wile skie 7, 1930; 13, 1938.

CEV = Codex epistolaris Vitoldi, 1882.

DługO = Długosz, Opera Omnia, ed. Żegota — Przewdziecki, XII, 1876.

KH = Kwartalnik Historyczny, 26, 1912.

MPH = Monument Poloniae Historica, ed A. Bielowski, II, 1872; III, 1878.

PH = Przegl d Historyczny, 9, 1909; 14, 1912.

PSRL = Polnoje Sobranije Russkich Letopisej, 2 (Ipat'jevskaja letopis') 1908;
3 (Novgorodskaja let.) 1841; 4 (Pskovskaja pervaja let.) 1848; 7 (Voskresenskaja
let) 1856; 8 (Prodolženije let. po Voskresenskomu spisku) 1859; 11 (Nikonovskaja
let.) 1891; 15 (Tverskaja let.)1863; 17 (Zapadnorusskija let. = Lietuvos metraš iai)
1907; 18 (Simeonovskaja let.) 1913; 23 (Ermolinskaja let) 1910.

SRP = Sriptores rerum Prussicarum, II, 1863; III, 1866.

B I B L I O G R A F I J A

Be išnašose nurodyt autori , Lietuvos ekspansijos rytus klausimu naudotina
šioji literat ra. Ji n ra ia pilna, nes tr ksta vairi bendresnio pob džio istorijos
veikal ir tyrin jim , kuriuose palie iama Lietuvos ekspansija rytus. Be to, ia
ne traukti propagandiniai —. politiniai darbai, rašyti mažiau r pinantis iširti tikruo-
sius ano laiko santykius, o daugiau žvelgiant dabarties aspiracijas (žr. gud pe-
riodik ir j istorinius leidinius).

Aleksandrovi , D, Litovskije tatory. Kratkij istoriko-etnografi eskij
o erk, Baku 1926.

A n t o n o v i , V. B., Monografii po istorii zapadnoj i jugozapadnoj Rossii,
Kiev 1885 (svarbu ten: O erk istorii velikogo kniažestva Litovskogo do sme,ti V.
K. Ol'gierda, 1-132 ir Kiev, ego sud'ba i zna enije s XIV do XVI stoletije, 1326-
1569 221-264).

B a c k u s , O. P., Motives of the West Russian Nobles in Deserting Lithuania
for Moscow 1377-1514, University of Kansas Press, 1957.

B a e c h t o l d , R., Suedwestrussland im Spaetmittelalter. (Territoriale, wirt-
schaftliche un soziale Verhaeltnisse), Basel 1951 (plati bibliografija).

Barbašev, A., Vytovt i ego politika do grunvaldenskoj bitvy (1410), Za-
piski istoriko-filologi eskogo fakul'teta imp. Peterburgskogo Universitet , t. 15,
Petersburg 1885.

Baumgarten, N. de., G n alogies des branches regnantes de Rurikides du
XIII e au XVI e siede, Orientalia Christiana, XXXV, 1, Roma, 1934.

Baumgarten, N. de., Polotzk et la Lithuanie, Orientalia Christiana Pe-
riodica, II, Nr. 1-2, Roma, 223-253.

Borzakovskij, V., Istorija Tverskogo kniažestva, St. Petersburg 1876.

Chodynicki, K», Ko ciól prawoslawny a Rzeczpospolita Polska, War-
szawa 1934.

u b a t y j , M., Deržavno-pravne stanovyš e ukrajins'kych zemel' lytovskoj

deržavy pid kinec' XIV v., Zapyški naukovoho tov. im. Sev enka, t. 134-135, 1924, 19 65; t. 144-145, 1926, 1-108.

D browski, J. Z rowa an nad genez problemu czarnomorskigo, Pami tnik Zjazdu Historyków Polskich w Wilnie, II, 1936.

D anilevi, V. E., O erk istorii Polockoj zemli do koca XIV stol. Universitetskije Izvestija, Kiev 1896, Nr. 1-11, 1-260.

Daškevi, N., Bor'ba kultur i narodnostej v litovsko-ruskom gosudarstve v period dinasti eskoj unii Litvy s Pol'seju, Univers. Izv., Kiev 24, 1884, Nr. 10. 269-315; Nr. 12, 317-330.

Deveik, J. The Lithuanian diarchies, The Slavonic and East European Review, t. 37, Nr. 71, 1950, 392-405.

Ekzempliarskij, A. V., Velikije i udel'nyje kniaz'ja Severnoj Rusi v tatarskij period s 1238 po 1505 g., St. Petersburg I, 1889; II, 1891.

Filevi, I. L., Borba Pol'si i Litvy-Rusi za Galicko-Vladimirskoje nasledije., Petersburg 1890.

Grekov, B. D. i Jakubovskij, A. J., Zolotaja Orda i ee padenije, Moskva-Leningrad 1950 (plati bibliogr.). Varšuvoje 1953 iš. lenkiškas vertimas (Zlot Orda i jej upadek).

Golubinskij, E., Istorija ruskoj cerkvi, II, 1, Moskva 1891.

Golubovskij, V. P., Istorija Smolenskoj zemli do na ala XV veka, Universitetskije Izvestija, Kiev, t. 35, Nr. 6, 1895, 259-334.

Górka, O., Zagadnienie czarnomorskie w polityce polskiego redniowicza (1359-1506), PH, t. 30 (nauja serija t. 10), 1932-1933, 325-391 (I dalis, II dalis nepasirod).

Gruševkij, A. S., Goroda Velikogo Kniažestva Litovskogo v XIV-XVI vv., Kiev 1918.

Halecki, O., From Florence to Brest (1439-1596), atsp. iš Sacrum Poloniae Millennium, V, 1958 (svarbus vadas apie XIV-XV a.)

Hruševs'kyj, M., Istorija istorii Kievskoj zemli pod smerti Jaroslava do ko ca XIV st., Universi. Izvestija, Kiev 1891.

Hruševs'kyj, M., Istorija Ukrainy-Rusy, IV, 21907; V, 1905; VI (Lietuvos ekspansijai rytus daug objektyvios medžiagos).

Hruševs'kyj, M. "Pochvala v. kn. Vitovtu", kil'ka uvag pro esklad naj-davnjijšoji rus'ka-lytovs'koi litopisy, Zapyšky nauk. tov. im. Sev enka, t. 8, 1895, Nr. 4, 1-16.

Kolankowski, L., Problem Krymu w dziejach jagielonskich, KH, 49, 1935.

Koneczny, F., Witold wobec Rusi, Dzie Kowie ski, 1930, Nr. 204 (Vy-tautui skirtas specijalus nr., su J. D browski, O. Halecki, L. Kolankowski, Fr. Pap e, Wl. Semkowicz ir kt. strp.).

Kryczynski, S. t., Tatarzy litewsci, Próba monograf ji historyczno-etnograficznej (Rocznik Tatarski III) Warszawa 1938.

Krueger, H., Ein Brief des Litauerfürsten Olgerd an den Patriarchen von Konstantinopel, Mitteil. der Litauischen Litterarischen Gesellschaft, V, 1907, 358-361.

Kuczy ski, S. M., Antymoskiewska inicjatywa Litwy w drugiej połowie XIV wieku, Polityka Narodów, 1936.

Kuczy ski, S. M., Ziemie czernihowsko-siewierskie pod rz dami Litwy, Warszawa 1936.

Liaskoronskij, V., Russkije pochody v st pi v udel'no-ve evoje vremena i pochod kn. Vitovta na tatar v 1399 g., Zumal Minist. Narodn. Prosve enija, 1907, Nr. 3, 1-37; Nr. 4, 273-312; Nr. 5, 1-46 (su zem lapiu; žr. rec. A. Prochaska, KH 24, 1910, 637-639).

Liaskoronskij, V., K voprosu o bitvie kniazia Vitovta s tatarami na reke Vorskle v 1399 g., Zürn. Min. Nar. Prove ., 1908, Nr. 70-78. (Re; Gruševs'kij, Zapyški tov. Sev enka, t. 85, 199-200).

Liaskoronskij, V., Pochod kniazia Vitovta na tatar i jeho bitva s posled-nimi na Vorskle 1399, Trudy XIII Archeologi eskogo zjezda, II, 513-521 (Autorius kautyni vietoje band vykdyti archeologinius tyrin jimus, bet visi trys jo dar-bai turi žymi tr kum).

Ljubavskij, M., Oblastnoje delenije i mestnoje upravljenje Litovsko-russkogo gosudarstva ko vremeni izdaniija pervogo Litovskogo statuta, Moskva 1892 (atsp. iš tenija v imperat. Obš estve, t. 162-165).

L o w m i a n s k i, H. (red). Historia Polski, I, 1 (do polowy XV w.), 1957.

Nasonov, A. N., *Mongoly i Rus'. Istorija tatarskoj politiki na Rusi*, Moskva 1940.

O erki istoriji SSSR. Period feodalizm IX-XV v v. v dvuch astiach Cast' 2 (XIV-XV w.) Moskva 1953.

Obolenskij, M., *Jarlyk kana Zolotoj Ordy Tochtamyša k pol'skomu krolju Jogaily 1392-1399*, Kazan, 1850 (šito darbo neteko panaudoti. Yra lenkiškas vertimas (Biblioteka Warszawska, III, 1853, 571).

Osten - Sacken, P. v., *Livlaendisch-russische Beziehungen waerend der Regierungszeit des Grossfuersten Witowt von Litauen (1392-1430)*, Mitteilungen aus dem Gebiete d. Geschichte Liv-, Est- u. Kurlands, 20, 1910, 169-294.

Paszkievicz, H., *Jagiellonowie a Moskwa*, t. I (Litwa a Moskwa w XIII i XIV w.) Warszawa 1933.

Petrun', F., *Schidnia meža Velykoho Knjazistva Lytovs'koho v 30-ach rokach XV stori ja*, Juvilejnij zbirnyk pošanu akademjka M. S. Hruševs'koho, I, 1928, Kijiv 165-168.

Pfitzner, J., *Grossfuerst Witold von Litauen als Staatsmann* (Schriften f. Philos. Fakultat der Deutschen Universitaet in Prag, Bd. 6) 1930 (liet. vertimas, Kaunas 1930 — plati bibliogr., du skyriai apie Vytauto ryt politik).

Presniakov, A. E. *Lekciji po russkoj istorij*, t. 2, vyp. 1 (Zapadnaja Rus' i Litovsko-Russkoje gosudarstvo) Moskva 1939.

Prochaska, A., *Dzieje Witolda w. ksi cia Litwy*, Wilno 1914.

Prochaska, A., *Król Władysław Jagiello*, I-II, Kraków 1908.

Rozkov, N., *Politi eskije partii v. Velikom Novgorode XII—XV vekov*, Žurnal Minist. Norodn. Prosve . 1901, Nr. 4, 241—286.

Skrzypek, J., *Południowo—wschodnia polityka Polski od koronacji Jagielly do mierci Jadwigi i bitwy nad Worskl*, Archiwum Towarz. Naukowego we Lwowie, II, t. 21, zes. 1 Lwów 1936.

Skrzypek, J., *Usuni cie Fedora Koriatowicza z Podola w 1393 r.*, Prace histor. w 30-lecie dzialności St. Zakrzewskiego, Lwów 1934.

Spuler, B., *Mittelalterliche Grenzen in Osteuropa*, I: Die Grenze des Grossfuerstentums Litauen im Suedosten gegen Turken un Tataren, Jahrbuecher fuer Geschichte Osteuropas, VI, Heft 2-4, 1941, 152—170.

Szyszman, A., *Osadnictwo karaimskie na ziemiach Wielkiego Ksi stwa Litewskiego v Wilno* 1936.

Vladimirskij — Budanov, N. F., *Naselenije jugozapadnoj Rosij ot poloviny XIII do poloviny XVII veka*, Archiv jugo-zapadnoj Rossij, VI, I, Kiev 1886.

Vinogradov, I. P., *Istori eskij o erk goroda Vjaz'my s drevnejšich vremen do XVII v.*, Moskva 1890.

Wolff, J., *Kniazowie litewsko — ruscy od konca czternastego wieku*, Warszawa 1895.

Zaj czkowski, St., *Wołyn pod panowaniem Litwy*, Rocznik Woły ski, II, Równo 1931, 1—31.

(Zatorski, Fr., *Witold nad Worskl . Piesni ludu z nad dolnego Niemna*. Przekład z litewskiego, podług zbioru Rhezy, Warszawa 1884 (222+XXXV psi. in 8').)

Ždan, Mich., *The dependence of Halych-Volyn' Rus' on the Golden Horde*, The Slavonic and East European Review, vol. 35, nr. 85, 1957, 505-522.